

Зміст

ПЕРЕДМОВА	9
ПОРАДИ СТУДЕНТАМ.....	11

БЛОК І ІСТОРІЯ ЗАРУБІЖНОЇ ШКОЛИ ТА ПЕДАГОГІКИ

Тема І. ВИНИКНЕННЯ ОСВІТИ Й ВИХОВАННЯ В СВІТОВІЙ СУСПІЛЬНІЙ ЦИВІЛІЗАЦІЇ	12
1. Предмет і завдання історії педагогіки.....	13
2. Підходи світової науки до виникнення виховання як суспільного явища. Виховання у первісному суспільстві.....	15
3. Виникнення перших шкіл у світовій цивілізації	17
4. Виховання у Стародавній Греції.....	19
5. Древньогрецькі філософи про формування людської особистості (Сократ, Платон, Арістотель, Демокріт)	22
6. Школа і педагогіка Стародавнього Риму	25
ТЕМА ІІ. ШКОЛА Й ПЕДАГОГІКА ЕПОХ СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ ТА ВІДРОДЖЕННЯ.....	28
1. Загальна характеристика епохи Середньовіччя. Система середньовічних шкіл.....	29
2. Система лицарського виховання	31
3. Виникнення освіти для дівчат	32
4. Виникнення перших університетів у Західній Європі та організація навчання В НИХ.....	33
5. Культура епохи європейського Відродження. «Будинок радості» Вітторіно да Фельтре	35
6. Поєднання навчання з продуктивною працею Томаса Мора й Томмазо Кампанелли.....	36
7. Гуманістичні ідеї освіти й виховання (Ф. Рабле, Е. Роттердамський, М. Монтень).....	37
ТЕМА ІІІ. ЗАХІДНОЄВРОПЕЙСЬКА ПЕДАГОГІКА ЕПОХИ НОВОГО ЧАСУ ТА ПРОСВІТНИЦТВА	41
1. Життя та діяльність Я. Коменського.....	42
2. Світогляд Я. Коменського та завдання виховання особистості	44
3. Принцип природовідповідності, вікова періодизація та система шкіл за Я. Коменським	44
4. Класно-урочна система та дидактичні принципи Я. Коменського.....	46
5. Підручники Я. Коменського.....	47
6. Я. Коменський про школу, вчителя та моральне виховання дітей.....	48

7. Педагогічні ідеї Д. Локка.....	49
8. Ідея вільного виховання Ж.-Ж. Руссо. Вікова періодизація та система виховання за Ж.-Ж. Руссо	51
9. Педагогічні погляди французьких філософів К. Гельвеція та Д. Дідро ...	53
Тема IV. ЗАХІДНОЄВРОПЕЙСЬКА ПЕДАГОГІКА КІНЦЯ XVIII – ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ XIX століття.....	57
1. Життя та педагогічна діяльність Й. Песталоцці	58
2. Ідея гармонійного виховання Й. Песталоцці. Його теорія елементарної освіти та методика початкового навчання	59
3. Ідеї німецьких педагогів-філантропістів І. Базедова та Х. Зальцмана..	61
4. Неогуманізм В. Гумбольдта та його освітні проекти.....	64
5. Дидактика А. Дістервега.....	65
6. Теорія навчання й виховання Й. Гербарта	68
7. Р. Оуен про формування особистості.....	72
Тема V. ПЕДАГОГІЧНІ ПОГЛЯДИ ТА ПРАКТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ РОСІЙСЬКИХ ПЕДАГОГІВ XVIII – ПОЧАТКУ XX ст.	76
1. Життєвий шлях та педагогічна діяльність М. Ломоносова	77
2. Теорія і практика вільного виховання Л. Толстого	82
3. Теорія фізичного виховання особистості П. Лесгафта, його педагогічна діяльність	89
4. Ідея громадянського виховання та історико-педагогічні розвідки П. Каптерева	94
5. Педагогічні ідеї та професійна діяльність методиста початкового навчання В. Вахтерова.....	98
6. Педагогічні ідеї та практична діяльність теоретика і пропагандиста вільного виховання, автора першої «декларації прав дитини» К. Вентцеля.....	102
Тема VI. ЗАГАЛЬНІ ТЕНДЕНЦІЇ СВІТОВОЇ ПЕДАГОГІКИ (КІНЦЯ XIX–XX ст.).....	109
1. Реформаторська педагогіка (педагогіка вільного виховання, педагогіка особистості, експериментальна педагогіка).....	110
2. Прагматична педагогіка Д. Дьюї	114
3. Гуманістичні засади освіти й виховання. Рух нового виховання (М. Монтесорі, С. Френе).....	115
4. Ідея цілісного виховання Р. Штайнера.....	119
5. Ідеї виховання й навчання у педагогіці екзистенціалізму	121
Тема VII. СУЧАСНІ СИСТЕМИ ОСВІТИ У НАЙРОЗВИНЕНІШИХ КРАЇНАХ СВІТУ	125
1. Еволюція освітніх систем у найрозвиненіших країнах на перетині XXI століття	125

2. Система освіти в США	126
3. Освітня система у Великобританії	129
4. Характеристика освітньої системи у Німеччині	132
5. Характеристика освітньої системи у Франції	134
6. Система освіти в Японії.....	137
Тема VIII. СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ СВІТОВОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ НАУКИ..	141
1. Технократичні концепції формування особистості.....	142
2. Концепції виховання особистості авторитарного раціоналізму	146
3. Психоаналітична концепція особистісного формування	148
4. Неогуманістичні концепції виховання особистості.....	151

БЛОК II ІСТОРІЯ ВІТЧИЗНЯНОЇ ШКОЛИ І ПЕДАГОГІКИ

Тема IX. НАРОДНА МУДРІСТЬ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ.....	162
1. Традиції та обряди як основа української етнопедагогіки	163
2. Засоби народного виховання дітей та молоді	166
3. Шляхи народного виховного впливу	169
4. Форми та методи народного виховання зростаючої особистості	175
Тема X. ШКОЛА Й ПЕДАГОГІКА КИЇВСЬКОЇ РУСИ (IX–XIV століття)..	180
1. Традиційні засади виховання дітей в Київській Русі.....	180
2. Соціальні умови становлення писемності та виникнення перших шкіл у Київській Русі	183
3. Зміст та організація навчання у Київській Русі	183
4. Перекладна література та перші педагогічні пам'ятки Київської Русі..	185
Тема XI. ВІТЧИЗНЯНА ШКОЛА В ЕПОХУ УКРАЇНСЬКОГО ВІДРОДЖЕННЯ (XVI – СЕРЕДИНА XVIII століття)	189
1. Загальна характеристика культури й освіти українського Відродження .	190
2. Виникнення братських шкіл. Острозька академія	191
3. Діяльність козацьких шкіл в Україні (січові, полкові, музичні та ін.)..	193
4. Система виховання лицаря-козака	194
5. Навчальні студії й діяльність громадських об'єднань студентів у Києво-Могилянській Академії.....	198
Тема XII. УКРАЇНСЬКА ПЕДАГОГІКА ЕТАПУ ВІДРОДЖЕННЯ (XVII – ПОЧАТОК XVIII століття)	204
1. Вплив Європейських культурних процесів на освітньо-культурне відродження в Україні. Перші українські вчені: П. Русин і Ю. Дрогобич	205
2. Українська граматики М. Смотрицького.....	207
3. Енциклопедія П. Беринди та риторика І. Галятовського.....	208
4. Педагогічні погляди Є. Славинецького та С. Полоцького.....	209
5. Освітньо-педагогічна діяльність Ф. Прокоповича	211

Тема XIII. УКРАЇНЬСЬКА ШКОЛА І ПЕДАГОГІКА ПЕРІОДУ РУЇНИ (ДРУГА ПОЛОВИНА XVIII століття)	215
1. Ідея народності та природовідповідності виховання Г. Сковороди	216
2. Г. Сковорода про розумове, моральне та трудове виховання дітей	219
3. Статут 1786 р. Російської імперії про зміст та особливості шкільної системи	222
4. Система освіти в Правобережній Україні та Закарпатті (друга половина XVIII століття)	226
Тема XIV. ШКОЛА І ПЕДАГОГІЧНА ДУМКА В УКРАЇНІ (ПЕРША ПОЛОВИНА XIX століття)	230
1. Загальна характеристика освіти в Україні у першій половині XIX століття	231
2. Культурно-освітня діяльність західноукраїнських діячів (М. Шашкевич, І. Вагілевич, Я. Гловацький, Й. Левицький)	232
3. Педагогіка О. Духновича	234
4. Культурно-просвітницька діяльність Кирило-Мефодіївського товариства (Т. Шевченко, П. Куліш, М. Костомаров)	236
Тема XV. ПЕДАГОГІЧНА СИСТЕМА К. УШИНЬСЬКОГО	243
1. Життя і педагогічна діяльність К. Ушинського. Світогляд вченого	244
2. Ідея гармонійного розвитку людини	245
3. К. Ушинський про значення праці у вихованні людини	246
4. Ідея національного виховання К. Ушинського	247
5. Дидактика й методика початкового навчання К. Ушинського	248
6. К. Ушинський про підготовку вчителя	250
Тема XVI. ОСВІТА ТА ПЕДАГОГІЧНА ДУМКА В УКРАЇНІ другої половини XIX століття	253
1. Стан освіти в Україні у 60-ті роки. Характеристика громадсько- педагогічних рухів	254
2. Освітньо-педагогічна діяльність М. Пирогова	255
3. Організаційна й педагогічна діяльність М. Корфа	257
4. Просвітницько-педагогічна діяльність Х. Алчевської	261
5. Наукова діяльність вітчизняного теоретика та історика педагогіки М. Демкова	262
Тема XVII. ІДЕЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ОСВІТИ Й ВИХОВАННЯ В УКРАЇНІ (друга половина XIX ст.)	268
1. Ідея національної школи М. Драгоманова	269
2. Наукова й освітня діяльність Наукового товариства імені Тараса Шевченка	270
3. Ідея національного шкільництва М. Грушевського	272
4. Загальна характеристика освіти на західноукраїнських землях	274

5. Педагогічні погляди Ю. Федьковича.....	277
Тема XVIII. УКРАЇНСЬКА ШКОЛА Й ПЕДАГОГІКА	
ПОЧАТКУ XX століття.....	281
1. Характеристика системи освіти в Україні на початку XX століття	281
2. Освітньо-педагогічні погляди І. Франка.....	284
3. Педагогічні ідеї Лесі Українки.....	286
4. Освітня й педагогічна діяльність Т. Лубенця.....	286
Тема XIX. ШКОЛА І ПЕДАГОГІКА УКРАЇНИ В ПЕРІОД	
НАЦІОНАЛЬНИХ ВИЗВОЛЬНИХ ЗМАГАНЬ, (1917–1920 роки).....	289
1. Розробка завдань та змісту національної освіти в УНР.....	289
2. Ідея національної школи С. Русової.....	291
3. Ідея національного рідномовного виховання І. Огієнка.....	292
4. Національний виховний ідеал Г. Ващенко.....	294
Тема XX. ПОЧАТОК ФОРМУВАННЯ В УКРАЇНІ РАДЯНСЬКОЇ	
ШКОЛИ І ПЕДАГОГІКИ (20–30 роки XX ст.).....	296
1. Особливості розбудови загальної, професійної й вищої школи в Україні у 20-х роках XX ст.....	297
2. Система освіти в Україні у 20-х роках.....	298
3. Уніфікація загальної освіти в 30-х роках.....	303
Тема XXI. ПЕДАГОГІЧНА СИСТЕМА А. МАКАРЕНКА.....	
1. Життя й педагогічна діяльність А. Макаренка.....	306
2. Теорія і практика колективу А. Макаренка.....	307
3. Ідея поєднання навчання з продуктивною працею в системі А. Макаренка («Педагогічна поема», «Прапори на баштах»).....	309
4. Проблема сімейного виховання («Книга для батьків», «Лекції про виховання дітей»).....	310
5. Шляхи формування вчителя-вихователя та його педагогічної майстерності.....	312
6. Рольовий принцип педагогічної системи А. Макаренка.....	313
Тема XXII. УКРАЇНСЬКА ШКОЛА Й ПЕДАГОГІЧНА ДУМКА	
У ПОВОЄННИЙ ЧАС. ЗМАГАННЯ ЗА ДЕМОКРАТИЧНИЙ РОЗВИТОК... 319	
1. Відновлення роботи школи після Другої світової війни. Особливості становлення освіти у 40–50-х роках.....	320
2. Розвиток освіти й педагогіки у 60-х роках.....	322
3. Життєвий шлях та педагогічні ідеї І. Ткаченка – вихователя справжніх хліборобів.....	323
4. Школа і педагогіка України у період застою (70–80 роки XX ст.).....	327
Тема XXIII. ПЕДАГОГІЧНА СИСТЕМА В. СУХОМЛИНСЬКОГО.....	
1. Життя та педагогічна діяльність В. Сухомлинського.....	331
2. Навчання й виховання дітей 6-річного віку.....	332

3. В. Сухомлинський про формування гуманної особистості	333
4. Проблема особистості в колективі та ставлення до неї В. Сухомлинського	334
5. Морально-трудове виховання школярів	336
6. Етнічні засади родинного виховання	338
7. Ідеї становлення вчителя-вихователя	339
Тема XXIV. НАУКОВА ТА ПРАКТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ УКРАЇНСЬКИХ ПЕДАГОГІВ др. пол. XX – поч. XXI ст.	343
1. Мазуркевич О. Р. – фундатор методики української літератури	344
3. Творець здоров'язберігаючого патріотичного шкільного середовища О. Захаренко	346
4. Перший очільник Академії педагогічних наук України М. Ярмаченко	351
5. С. Гончаренко – вчений, що зробив фізику захоплюючим навчальним предметом, а педагогічну науку – посиленою для молодих дослідників.	354
6. І. Зязюн – ініціатор підготовки такого вчителя, який потрібен школі	357
Тема XXV. УТВЕРДЖЕННЯ ОСВІТИ В УКРАЇНІ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ ДУХОВНОГО І НАЦІОНАЛЬНОГО ВІДРОДЖЕННЯ	362
1. Утвердження демократичних державно-громадських засад освіти й виховання молоді	363
2. Реформування освіти на сучасному етапі розвитку українського суспільства	363
3. Утвердження шляхів та засобів національного виховання дітей та молоді	364
4. Особливості реформування професійної, вищої й педагогічної освіти ...	366
<i>Додаток А. Список першоджерел класиків світової й вітчизняної педагогіки, які є обов'язковими для опрацювання</i>	<i>373</i>
<i>Додаток Б. Ключ до тестів</i>	<i>374</i>
<i>Додаток В. Програма екзамену з історії педагогіки</i>	<i>375</i>

ПЕРЕДМОВА

У Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті, Законі України «Про вищу освіту» (2014 р.) чітко окреслені підходи до оновлення завдань та змісту освіти, зокрема й вищої, на сучасному етапі національного духовного відродження в Україні з тим, щоб наша освітня галузь у недалекому майбутньому змогла інтегруватися у світовий освітній простір, а також забезпечувала реалізацію у навчальному процесі найсучасніших (новітніх) технологій. Цим самим здійснюватиметься особистісно орієнтоване навчання, котре забезпечуватиме оптимальний розвиток кожного учня загальноосвітньої та вищої школи.

Разом з тим, за останні роки в історико-педагогічній науці в Україні з'явилося чимало нових напрацювань щодо становлення й розвитку національної системи освіти й виховання. Також до наукового обігу введено цілу плеяду яскравих, талановитих, раніше замовчуваних (з відомих на те причин) імен, серед яких чільне місце посідають постаті Г. Ващенка, М. Грушевського, І. Огієнка, С. Русової, Я. Ряппо, Я. Чепіги та ін., котрі закладали підвалини національної освітньої системи. Крім того, в останнє десятиріччя у напрямі реалізації принципу народності, культуровідповідності в історію вітчизняної педагогіки широко вкраплюється народний досвід виховання і навчання дітей та молоді, котрий має стати надбанням майбутніх учителів.

Зазначимо, що у зв'язку зі зміною соціальних орієнтацій та цінностей, в умовах сьогодення, нового перегляду потребує творча спадщина багатьох зарубіжних і вітчизняних педагогів, передовсім без ідеологічних нашарувань, упередженості і так званого класового підходу до виховання. Це стосується перш за все творчого доробку А. Біне, Е. Вебера, Дж. Дьюї, Е. Дюркгейма, У. Кілпатріка, А. Лая, М. Монтесорі, Г. Сковороди, Т. Шевченка, А. Макаренка, Р. Штайнера, В. Сухомлинського, С. Френе та ін.

Зокрема, при вивченні курсу «Історія педагогіки» варто звернути увагу на опубліковану в автентичному вигляді, без будь-яких ідеологічно обумовлених скорочень, статтю В. Сухомлинського «Йти вперед!», в якій він наважився в останні роки життя коректно, але досить принципово, піддати критиці окремі положення вчення А. Макаренка про колектив. З 2012 р. став нарешті-то доступним і автентичний текст всесвітньо відомого твору класика вітчизняної педагогіки (див.: В. О. Сухомлинський Серце віддаю дітям (нове прочитання). – К.: Акта, 2012. – 563 с.). Заслужовують на особливу увагу коментарі та додатки, вміщені в цю книгу, які дозволяють зрозуміти всі

ті терени, через які доводилося проходити за часів комуністичного режиму будь-якому неординарному автору, котрий намагався донести читачам вистраждану усім своїм життям та багаторічною творчою працею істину, а не спрямовував свої зусилля на загальноприйняте у ті часи фальшиве «обґрунтування правильності» комуністичних догм та звеличення їх авторів – класиків марксизму-ленінізму.

У процесі підготовки навчального підручника автори дотримувалися соціокультурного, діяльнісного й особистісно орієнтованого підходів до навчання й виховання студентів, а також намагалися добирати зміст і навчальні засоби таким чином, щоб активізувати самостійність майбутніх учителів в оволодінні історико-педагогічними знаннями, досвідом в їх історичній ретроспективі.

Підручник написаний з урахуванням Державного стандарту вищої освіти з педагогічних спеціальностей і віддзеркалює основні етапи розвитку зарубіжних та вітчизняної навчально-виховних систем, нових законів України, що стосуються освіти, педагогічних концепцій. Враховано також класифікацію етапів розвитку вітчизняної історико-педагогічної науки у трактуванні академіка НАПН України О. Сухомлинської. Тим самим автори намагалися розкрити студентам процес становлення освіти й виховання як складних соціальних явищ з притаманними їм суперечностями, динамізмом, послідовністю, наступністю й тенденціями розвитку.

По-новому, на наш погляд, розроблені види практичних і творчих завдань для самостійної пізнавальної діяльності студентів, що стимулюватиме утвердження критичності їхнього педагогічного мислення і сприятиме формуванню у майбутніх вчителів педагогічної культури.

При написанні теми VIII автори використали матеріали доктора педагогічних наук, професора А. Сбруєвої, за що висловлюють їй щирі вдячність. Підручник ілюструється структурно-логічними схемами, побудованими за алгоритмом, зробленим А. Сбруєвою і М. Рисіною, за що автори також висловлюють їм вдячність. Автори висловлюють щире подяку доценту, кандидату педагогічних наук Л. Ткачук за враховані ними зауваження щодо тестів.

Пропоновані матеріали адресуються студентам і викладачам педагогічних університетів, класичних університетів та економіко-гуманітарних інститутів України. Матеріали підручника, практичні завдання, тестові контрольні запитання можуть використовуватися при вивченні курсу «Педагогіка» студентами педагогічних ВНЗ.

ПОРАДИ СТУДЕНТАМ

У зв'язку з обмеженою кількістю лекційних годин студенти опрацьовують матеріал курсу значною мірою самостійно. При цьому вивчення тем, передбачених програмою, варто розпочинати з поглибленого ознайомлення з текстами у підручнику. Більшість питань, передбачених програмою, поглиблено вивчаються студентами за навчальними посібниками, котрі рекомендуються у списку літератури до конкретних тем. Доречно відзначити, що після першого поглибленого знайомства з текстом (за нашим підручником), варто повернутися до ключових слів і термінів (окреслених на початку теми) і спробувати продумати власне їх бачення.

У разі опрацювання рекомендованої літератури та першоджерел (перелік обов'язкових з них для опрацювання подано у додатку А), слід, насамперед, спробувати осмислити систему проблемних запитань та запитань для самоперевірки з теми.

За власним бажанням майбутні вчителі можуть писати реферати з конкретної теми та виконувати групу творчих завдань. Результати їх виконання студенти обов'язково повідомляють на семінарсько-практичних заняттях, під час поточних групових чи індивідуальних консультацій, колоквиумів, консультацій до семестрового іспиту.

За умови узгодження з екзаменатором, результати доповідаються при складанні іспиту (природно, що при цьому одне з питань білета замінюється захистом реферату або творчої роботи: право вибору, звичайно, надається студенту).

Завершувати опрацювання теми варто тестовою самоперевіркою, визначивши при цьому (на Ваше переконання) вірні відповіді. Власні відповіді пізніше ще звіряються студентом за ключем, поданим у додатку Б підручника. Слід також мати на увазі, що при використанні тестів для перевірки і оцінювання знань, наприклад на практичних заняттях, послідовність тестів з теми, як і нумерація відповідей можуть бути змінені, а можуть бути використані й окремі інші тести.

Підготовку до іспиту слід здійснювати за відповідною програмою (див.: додаток В).

Отже, можна лише побажати майбутнім учителям цілеспрямованості й наснаги, терпіння, сили волі в оволодінні надбаннями вітчизняної й світової педагогічної культури. Успіхів усім Вам у цій студійній справі.